

เล่ม ๒๗ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑

(ในเล่ม ๒๗ นี้ อันเป็นภาคแรกของชาดก ได้กล่าวถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิต แต่ในตัวพระไตรปิฎก ไม่มีเล่าเรื่องไว้ มีแต่คำสุภาษิต รวมทั้งคำโต้ตอบในนิทาน เรื่องละเอียดมีเล่าไว้ในอรรถกถา คือหนังสือที่แต่งขึ้นอธิบายพระไตรปิฎก อีกต่อหนึ่ง คำว่า ชาดก หรือชาดก แปลว่า ผู้เกิด คือเล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ดีบ้าง ชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมาบ้าง น้อยบ้างตลอดมา จนเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย กล่าวอีกอย่างหนึ่ง จะถือว่าเรื่องชาดกเป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ก็ได้ ในอรรถกถาแสดงด้วยว่า ผู้นั้นผู้นี้กลับชาติมาเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า แต่ในบาลีพระไตรปิฎกกล่าวถึงเพียงบางเรื่อง เพราะฉะนั้น สารสำคัญจึงอยู่ที่คุณงามความดีและอยู่ที่คติธรรมในนิทานนั้น ๆ อนึ่ง เป็นที่ทราบกันว่า ชาดกทั้งหมดมี ๕๕๐ เรื่อง แต่เท่าที่ได้ลองนับดูแล้ว ปรากฏว่าในเล่ม ๒๗ มี ๕๒๕ เรื่อง ในเล่ม ๒๘ มี ๒๒ เรื่อง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น ๕๔๗ เรื่อง ชาดกไป ๓ เรื่อง แต่การขาดไปนั้นน่าจะเป็นด้วยในบางเรื่องมีนิทานซ้อนนิทาน และไม่ได้นับเรื่องซ้อนแยกออกไปก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม จำนวนที่นับได้จัดว่า ใกล้เคียงมาก

วิธีจัดระเบียบชาดกนั้น จัดตามจำนวนคำฉันท์น้อยขึ้นไปหามาก และตั้งชื่อหมวดหมู่ตามจำนวนคำฉันท์นั้น คือ

เอกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์บทเดียว มี ๑๕๐ เรื่อง

ทุกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์ ๒ บท มี ๑๐๐ เรื่อง

ติกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์ ๓ บท มี ๕๐ เรื่อง ดังนี้เป็นต้น

ในเล่ม ๒๗ มีจนถึงจัดतालิสนิบาตชาดก (ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์ ๔๐ บท มี ๕ เรื่อง) ส่วนเล่ม ๒๘ มีชุมนุมคำฉันท์ ๕๐ บท ๖๐ บท ๗๐ บท ๘๐ บท และมีมหานิบาต คือชุมนุมเรื่องใหญ่ ๑๐ เรื่อง อันมีมหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องสุดท้าย

เป็นอันว่าพระไตรปิฎกที่ว่าด้วยเรื่องชาดกคือคำสอนแบบเล่านิทานคติธรรมนี้ มีอยู่ ๒ เล่ม คือ เล่ม ๒๗ และเล่ม ๒๘ ส่วนอรรถกถา คือหนังสือที่แต่งขึ้นภายหลัง ขยายความเล่านิทานให้พิสดารออกไปนั้นมีถึง ๑๐ เล่ม แสดงว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก แต่แม้เช่นนั้นก็มีชาวต่างประเทศแปลและพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษไว้เรียบร้อยแล้ว รวม ๖ เล่มใหญ่ คือฉบับมหาวิทยาลัย เคม บริติช พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๕ คือ ๘๐ ปีเศษมาแล้ว นอกจากนั้นยังมีสำนวนอื่นอีก ๒ สำนวน คือสำนวนของ ริส เดวิดส์ แปลไว้ ๔๐ เรื่อง สำนวนของแฟรนซิสกับ ธรอมัส แปลไว้ ๑๑๔ เรื่อง

ในการย่อนี้จะไม่นำนิทานในอรรถกถามาเล่าเลย แต่จะเลือกนำภาษิตกตติธรรมซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เล่ม ๒๗ มาแปลให้เห็นเนื้อหาแห่งคำสอนหลัก ๑๐ บท จากชาดกต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อปัณณกชาดก

“คนบางคนกล่าวฐานะที่ไม่ผิด นักตริก (นักตรรกวิทยา) กล่าวฐานะที่ ๒ บัณฑิตรู้เนื้อความนั้นแล้ว ฟังถือเอาเฉพาะฐานะที่ไม่ผิด”

(หมายเหตุ : ภาษิตนี้แสดงให้เห็นหลักทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ถือความจริงที่แน่นอน เรื่องของการคิดคาดคะเน หรือการเดา ซึ่งเป็นฐานะที่ ๒ นั้นมีใช้คติที่ฟังยึดถือ พูดง่าย ๆ ว่า ทางพระพุทธศาสนารับรองเฉพาะความจริงที่ประจักษ์ชัด ไม่ยอมมเดาในเรื่องใด ๆ)

๒. วัณณุปถชาดก

“พ่อค้าเกวียนทั้งหลาย ไม่เกยจคร้าน ชูด (หาน้ำอยู่) ในทางทราย ก็ได้พบน้ำในเนินทราย (ในทะเลทราย) นั้น ท่านผู้เป็นมุนีก็เช่นกัน เป็นผู้ประกอบด้วยกำลังคือความเพียร ไม่เกยจคร้าน ฟังประสบความสงบแห่งหทัยได้”

๓. จุลลกเสฏฐิชาดก

“ผู้มีปัญญาพิจารณา (เหตุผล) ย่อมตั้งตนได้ด้วยทรัพย์อันเป็นต้นทุนแต่น้อย เหมือนคนก่อไฟกองน้อย (ให้เป็นกองใหญ่) ฉะนั้น”

๔. มตกภัตตชาดก

“ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้อย่างนี้ว่า ความเกิดนี้เป็นทุกข์ ผู้มีชีวิตจึงไม่พึงเบียดเบียนผู้มีชีวิตด้วยกัน เพราะผู้ทำร้าย ผู้มีชีวิตย่อมเศร้าโศก”

๕. ติตถชาดก

“ดูก่อนนายสารถี ท่านจงนำมาไปดื่ม น้ำที่ทำอื่นบ้างสิ คนเรายังเชื่อข่าวปายาสที่กินซ้ำ ๆ ได้”

(หมายเหตุ : เป็นคำแนะนำของบัณฑิตให้นำมาของพระราชา ซึ่งไม่ยอมลงดื่ม น้ำในทำน้ำที่จำเจ โดยให้นำไปดื่มที่ทำอื่นดูบ้าง เพราะคนเรายังรู้จักเบื่อกินอาหารที่กินซ้ำ ๆ คติของเรื่องนี้คือให้แก้ไขเรื่องต่าง ๆ อย่างใช้ปัญญา)

๖. นันทิวีสาลชาดก

“ควรกล่าวแต่วาจาที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรกล่าววาจาที่ไม่น่าพอใจในกาลไหน ๆ เมื่อเศรษฐีกล่าวคำที่น่าพอใจ โค (นันทิวีสาล) ได้ลากภาระหนักไปได้ ทำให้เศรษฐีได้ทรัพย์และเอิบอิมใจ เพราะเหตุนั้น”

๗. สัมโหมทานชาดก

“นกทั้งหลายขึ้นชมต่อกัน (สามัคคีกัน) ก็พาเอาขாயไปได้ เมื่อใดนกเหล่านั้นทะเลาะกัน เมื่อนั้นก็มีมาสู่อำนาจของเรา”

(หมายเหตุ นายพรานพูดเมื่อนกกระจาบติดขायเพราะทะเลาะและเกี่ยงแย่งกัน ไม่เหมือนคราวแรก ๆ ที่ยังสามัคคีกัน บินขึ้นพร้อมกันนำเอาขायที่ดักไว้ไปติดบนต้นไม้และรอดชีวิตไปได้)

๘. ทุมเมธชาดก

“คนมีปัญญาทราบดียศแล้ว ย่อมประพฤติสิ่งที่เป็นความพินาศแก่ตน ย่อมปฏิบัติเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและคนอื่น”

๙. สุวัณนหังสชาดก

“พึงยินดีตามที่ได้ เพราะว่าความโลภเกินไปเป็นความชั่ว เช่น เรื่องคนจับพญาหงส์เลยเลื้อมจากทอง”

(หมายเหตุ คือเรื่องโลภมากลามหาย เต็มได้ขนทองซึ่งหงส์ทองมาสลัดให้ แต่คิดโลภมาก จับหงส์ไว้ แล้วถอนขนหมดทั้งตัว ขนที่เคยเป็นทองก็เลยกลายเป็นขนนกธรรมดาไป)

๑๐. อุกโตภักฐชาดก

“ตาก็แตก ผ่าก็หาย ทั้งยังทะเลาะกันในเรือนของเพื่อนบ้าน เขามีการงานอันถูกประทุษร้ายทั้งสองทาง คือทั้งในหน้าและบนบก”

(หมายเหตุ เป็นเรื่องของสองพ่อเมียชาวประมง พ่อตกเบ็ดติดตอ นึกว่าได้ปลาใหญ่เกรงว่าเพื่อนบ้านจะขอ จึงสั่งให้ลูกไปบอกกับเมียให้ไปเที่ยวทะเลาะกับเพื่อนบ้าน ตัวเองตั้งสายเบ็ด แต่ตั้งไม่ขึ้น จึงเปลี่ยนผ้าทิ้งไว้บนฝั่ง ลงไปงมถูกตอตาตาแตก ครั้นขึ้นมา ก็ไม่มีผ้าจะนุ่ง เพราะมีใครขโมยไปแล้ว ทางบ้านก็แตกกับเพื่อนบ้านหมด เพราะเสียไปทะเลาะตามคำสั่งเรียบร้อยแล้ว)

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่ม ๒๗